

**АБАРОНІМ
НАШ ДОМ БЕЛАРУСЬ**

15

**САКАВІКА
ДЗЯРЖАЎНАЕ СВЯТА - ДЗЕНЬ КАНСТЫТУЦЫІ**

Мінск 1997

Я ВЕРУ ў СВЕТЛУЮ БУДУЧЫНЮ НАШАЙ РАДЗІМЫ І ЯЕ
ТАЛЕНАВІТАГА НАРОДА.

С. ШАРЭЦКІ

АБАРОНІМ НАШ ДОМ БЕЛАРУСЬ!
(Даклад да трэцяй гадавіны з дня прыняцця
Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994)

Шаноўныя суайчыннікі!
Паважаныя сябры, калегі!
Нашы госці!

Перш за ўсе я хацеў бы сказаць вялікае дзякуй усім тым, хто сёння сабраўся ў гэтай зале, каб адзначыць мабыць адно з найбольш вялікіх нашых дзяржаўных святаў - дзень Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Я ведаю, што ўсе Вы прыйшлі на гэтае святочнае пасяджанне, не гледзячы на грандыёзны інфармацыйны тэрор, запалохванне, арышты людзей і іншыя брудныя метады і прыёмы па зрыву падрыхтоўкі і правядзення дзяржаўнага свята. Гэты факт яскрава сведчыць аб тым, у якой дзяржаве мы с Вами ўжо сёння жывем. А калі да гэтага прыбавіць, што на некалькі дзесяткаў пікетуючых прыганяюць сотні міліцыянтаў, дык паўстае пытанне:

што ж будзе заўтра?

Паважаныя сябры і калегі! Вялікасць нашага свята абумоўлена той роляю, якую адыгрывае ў дзяржаве Канстытуцыя.

Слова Канстытуцыя, як вядома, паходзіць ад лацінскай мовы і азначае ў перакладзе на беларускую мову - як арганізаванне, пастанова.

Канстытуцыя - гэта асноўны закон дзяржавы, у якім абгрунтаваны грамадскі і дзяржаўны лад, сістэма дзяржаўных органаў, парадак іх стварэння і дзейнасці, правы і абавязкі грамадзян.

Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 1994 года, трэцяя ўгодкі з дня прыняцця якой мы адзначаем, - гэта першая Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь як суверэннай і незалежнай дзяржавы. Але ж, калі заглянуць у гісторыю Беларусі, дык у час існавання Вялікага княства Літоўскага былі ўведзены тры Статуты - у 1529, 1566 і 1588 гадах, якія фактычна адыгрывалі ролю Канстытуцыі. Друкаваліся яны на беларускай мове, якая была ў тыя часы дзяржаўнай. Я ўспомніў аб гэтым таму, што прыняцце названых статутаў з'яўляецца адной з найбольш яскравых старонак у гісторыі нашай Радзімы, якой мы па праву можам ганарыцца. Статуты Вялікага княства Літоўскага былі адным з найбольш поўных і дасканалых збораў, прычым на колькі гэта было магчыма, самых дэмакратычных у Еўропе законаў тагачаснага права. Менавіта таму Статуты перакладаліся на лацінскую, польскую і рускую мовы. Многія артыкулы Статута 1588 года былі выкарыстаны ў Саборным улажэнні Расійскай дзяржавы 1649 года.

Тры Канстытуцыі Беларускай ССР былі прыняты ў савецкія гады - у 1927, 1937 і 1978 гадах.

Такім чынам, Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 1994 года з'яўляецца вянецом заканатворчасці шматвяковай гісторыі развіцця беларускай дзяржаўнасці. І ад імя дэпутатаў Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь XIII склікання я хацеў бы падзякаваць усіх тых, хто распрацоўваў гэтую Канстытуцыю, і тых, хто яе прыняў - дэпутатаў Вярхоўнага Савета XII склікання.

Прайшло тры гады з дня прыняцця дзеючай Канстытуцыі. Вядома, цяпер можна гаварыць аб станоўчых момантах гэтай Канстытуцыі, можна гаварыць і аб недахопах. Але ж якія б там не былі і недахопы, з прыняццем Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 года мы атрымалі галоўнае - асноўны закон для пабудовы суверэннай дэмакратычнай сацыяльнай прававой дзяржавы. Пры гэтым трэба мець на ўвазе, што канстытуцыя замацоўвае ў асноўным тое, што ўжо дало жыццё, і на падставе гэтага вызначае напрамак далейшага развіцця грамадства. А паколькі жыццё не стаіць на месцы, развіваецца, дык з цягам

часу і некаторыя артыкулы Канстытуцыі трэба мяняць і нават уводзіць новыя. І так робяць усе дзяржавы, у тым ліку і Злучаныя Штаты Амерыкі, дзе Канстытуцыя лічыцца найбольш устойліва.

Але ж так робяць усе тыя дзяржавы, дзе паважаецца закон і прыклад у гэтым паказваюць кіраўнікі дзяржаў. І вельмі шкада, што ў нашай дзяржаве гэтага няма. Доўгі час беларускі народ не меў сваёй дзяржаўнасці, і пачынаючы з канца XVIII стагоддзя, жыў у складзе той дзяржавы, дзе панавалі манархічны, а пазней - таталітарны лад (гаворачы пра таталітарны лад, я хацеў бы пры гэтым падкрэсліць, што за гады савецкай улады было многа зроблена для чалавека працы, асабліва ў сацыяльнай сферы, правоў і гарантый грамадзян). Вышаўшы з таталітарнай дзяржавы, Рэспубліка Беларусь (дарэчы, як і другія самастойныя краіны, якія ўтварыліся на базе былых саюзных рэспублік) нясе на сабе радзімыя знакі таго ладу. Менавіта таму вялікая частка насельніцтва яшчэ ўсё хоча мець не ўмовы для свабоднага ўсебаковага развіцця і творчасці, а спадзяецца на моцнага гаспадара, які б за ўсё адказаў і ўсё даваў. А пры такіх абставінах, ды калі ў канстытуцыі ёсць хоць маленькія шчылінкі, якія не закрываюць магчымасці пранікнення таталітарызма, можа знайсці асоба, якая ўсё зробіць, каб выкарыстаць гэта ў сваіх інтарэсах. Таталітарызм - гэта як ракавая пухліна, калі ўжо знайшоў сабе месца і ўзнік, дык вельмі цяжка яго пазбавіцца. На жаль, такая бяда не абмінула нашу дзяржаву. Амаль з першых дзён свайго абрання на самую высокую пасаду, прэзідэнт стаў самым вялікім парушальнікам Канстытуцыі. І, як вядома, справа скончылася дзяржаўным пераваротам. У краіне ўмацоўваецца ўлада аднаго чалавека з усімі выцякаючымі з гэтага адмоўнымі вынікамі: для тых, хто мае сваю думку, сталі недаступнымі дзяржаўныя сродкі масавай інфармацыі, забараняюцца нават у святочныя дні шэсці людзей і мітынгі на цэнтральных вуліцах і плошчах: прэзідэнт ужо выдае дэкрэт за дэкрэтам, якія падзяняюць законы. А прабывальнікам так званай "палаты прадстаўнікоў" лічыць вольна гэтую непрыкрытую ўзурпацыю дзяржаўнай улады за дэмакратыю і задаволены дружнай працай з прэзідэнтам.

У сувязі з гэтым я яшчэ раз хацеў бы звярнуцца да ўсіх тых (і дэпутатаў і "вертыкальшчыкаў" і гаспадарчых кіраўнікоў), хто робіць злачынства, парушаючы законы, або падтрымлівае тых людзей, якія парушаюць законы: "Няўжо вы думаеце, што ў Беларусі, менталітэтам яе грамадзян можа доўга пратрымацца таталітарны лад? Вы ж паглядзіце - на кім ён трымаецца? Сярод тых, у каго сапраўдная ўлада, толькі дзе нідзе беларус, ды і то паглядзіце - чым ён займаўся раней? што рабіў для радзімы? Якое ў яго сумленне?"

Я хацеў бы звярнуцца і да тых, хто знаходзіцца ў органах улады і пакуль запалоханы маўчыць, бачачы злачынства, а таксама да вучоных і творчых работнікаў, гаспадарчых кіраўнікоў, генералаў, афіцэраў, ветэранаў і нашай моладзі: "Чаго мы трасемся і баімся ў сваёй роднай дзяржаве? Чаму мы маўчым, калі бачым, што шмат якія чыноўнікі ўжо так разпярзаліся, што ад іх няма жыцця другім? Давайце ўсе падымемся дружна, ды супакоім іх! Бо яны ж не толькі нахабнікі, але ж і вялікія трусы, якія баяцца, каб да іх не падыходзілі бліжэй, як за дзвесце метраў, хто дадумаўся да такога. Але ж напісаць такое мог толькі той, хто адчувае за сабою вялікія грахі і баіцца адказнасці за іх. А адказнасць абавязкова прыйдзе - не сёння дык заўтра."

Я хацеў бы звярнуцца да сваіх калег-дэпутатаў і другіх кіраўнікоў Расійскай Федэрацыі і запытаць - чаму вы робіце ўсё для таго, каб адштурхнуць ад Расіі самую свядомую частку блізкага Вам па мове і культуры, народу? Няўжо Вы не разумееце, што падтрымаўшы дыктатара, Вы прадоўжылі рад такіх дзеячоў Расіі як Увараў і Мураў'ёў, якія ўвайшлі ў гіс ачынцы?

Праўда, да гонару расіян, гісторыя Беларусі ведае і другія імёны сыноў Расіі - крытыка Мікалая Іванавіча Надзеждзіна, гісторыка Міхаіла Александравіча Максімовіча, рэвалюцыянера - публіцыста Аляксандра Іванавіча Герцэна, рэвалюцыйнага дэмакрата і крытыка Мікалая Александравіча Бакуніна, якія з вялікім пачуццём і павагай адносіліся да беларускай народнасці. І беларускі народ заўсёды будзе ім удзячны, так як ён сёння ўдзячны кіраўнікам тых міжнародных арганізацый і дзяржаў, якія падтрымалі наш Вярхоўны Савет XIII склікання ў яго намаганнях па абароне Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 года. І карыстаючыся гэтай высокай трыбунаю, хачу звярнуцца да прысутных прадстаўнікоў замежных краін, і яшчэ раз сказаць наша беларускае шчырае дзякуй. Перадайце, калі ласка, гэтую падзяку кіраўнікам сваіх краін і парламентаў.

Я асобна хачу звярнуцца да ўсіх народаў Расіі і сказаць ім, што ў Беларусі няма тых сілаў, якія б выступалі супраць інтэграцыі з Расіяй. Жыхары Беларусі, і я гэтым хачу падкрэсліць, што не толькі адны беларусы, а ўсе жыхары рэспублікі, і тым больш ні адны прадстаўнікі БНФ, а амаль усе палітычныя сілы выступаюць супраць палітыкі Лукашэнкі, якому ўжо даўно ня спіцца без прыстола кіраўніка вялікай дзяржавы. І гэта не трэба змешваць з інтэграцыяй. Як у свой час Гітлер, якога Лукашэнка лічыць сваім кумірам, ведаў, што ў малой Аўстрыі ён ніколі не задаволіць свае імкненні стаць магутным дыктатарам, і таму для гэтага яму патрэбна была вялікая Германія, так і сёння Лукашэнка ведае, што дыктатарам у поўнай меры ён не стане ў невялікай Беларусі, для гэтага яму патрэбна вялікая Расія, дзе ёсць ядзерная зброя. І гэта вельмі відавочна з яго апошняй прамовы перад расійскімі парламентарыямі. Добрая частка прамовы заедзена да таго, каб падкрэсліць, што ён кіраўнік ужо не Беларусі, ці не столькі Беларусі, колькі Супольніцтва Беларусі і Расіі, а ўся інтэграцыя зводзіцца да таго, каб было адно грамадзянства. І ні прыкрытым вокам бачна, што Лукашэнка сапраўды трэба адно грамадзянства - і трэба яму гэта для таго, каб вылучыць сваю кандыдатуру на выбарах прэзідэнта новаспечанага саюза дзвюх дзяржаў. У іншым выпадку ніякая інтэграцыя яму не патрэбна.

І таму Селязеву, Бабурыну і іншым тулеевым, якія гавораць, што тых людзей, якія сёння выходзяць на вуліцы Мінска з пратэстам супраць палітыкі Лукашэнкі, падвучвае хтосьці ці на Захадзе, я хачу сказаць: па-першае - гэта ў вас таксама мабыць не прайшлі радзімыя знакі ад таго таталітарнага ладу, калі ўсё шукалі ворагаў - і ў сваёй дзяржаве, і за мяжой; па-другое, жыхары Беларусі абараняюць суверэнітэт сваёй дзяржавы, як добры гаспадар бароніць свой дом, калі ў вёсцы пажар. А ў рэшце рэшт, беларусы, як напрыклад, славакі, літоўцы ці іншыя народы, хочуць мець (і яны маюць гэта законнае права) сваю дзяржаву, размаўляць на роднай мове, вывучаць гісторыю сваёй краіны. І гэта ніколі не шкодзіць працэсу інтэграцыі. Прыклад таму - Еўропа. Там, дзе дзяржаўныя інтарэсы падмацоўваюцца нацыянальнымі інтарэсамі большасці насельніцтва, справы ідуць на шмат лепей? Больш таго, вы бачыце і аб гэтым кожны дзень самі не толькі што гаворыце, а ўжо крычыце, што ў вас дома - ў Расійскай Федэрацыі ўсё раз'ела карупцыя, разакрадзена мноства багацця, па некалькі месяцаў не плаціцца заробак і пенсіі, цякуць кроў і слёзы. Дык куды ж вы нас цягнеце? Давайце замест авантур сапраўды будзем займацца інтэграцыяй на карысць народаў Беларусі і Расіі. Для гэтага мы стваралі супольніцтва. Што яшчэ трэба?"

І навогул, паўстае пытанне, ці можна назваць хоць адну краіну ў свеце з дэмакратычным тыпам кіравання, якая б была федэратыўнай і ў якасці ўваходзячых у яе частак былі бы нацыянальныя фармаванні? Такія краіны былі, але ж гэта былі або манархіі, або краіны з таталітарным рэжымам, як

6
Савецкі Саюз, Чэхаславакія і інш. А пры дэмакратызацыі кіравання федэратыўнай дзяржавай такога тыпу, яна, як правіла, распадаецца. Гэта галоўная прычына таго, чаму вось ужо прайшло пяць гадоў, а так і не знойдзены эфектыўныя прынцыпы кіравання Расійская Федэрацыяй.

Хацелася бы яшчэ запытать у расейскіх дэпутатаў- камуністаў, а таксама ў былых кіраўнікоў Кампартыі Беларусі, якія падтрымліваюць дыктатара Лукашэнку - няўжо вы не памятаеце, што сярод подпісаў дэпутатаў XII склікання, якія напісалі заяву аб сваім выхадзе з КПСС і патрабавалі ўключыць у парадак дня сесіі Вярхоўнага Савета пытанне прыняць пастанову аб роспуску Кампартыі Беларусі і перадачы яе маёмасці Саветам, стаіць прозвішча члена КПСС Лукашэнкі? Мяркую, што дараваць Лукашэнку такое, як і тое сумна вядомае інтэрв'ю нямецкай газеце, дзе ён выказаў свае патаемныя думы аб Гітляры, могуць людзі, або падзяляючы яго дзеянні і мары, або проста страціўшы сумленне.

Шаноўныя калегі і сябры, нашы госці!

Тая трагедыя, якую зараз перажывае наш народ, яшчэ раз вучыць нас таму, што лепшай формай дзяржаўнасці для нашай невялікай па памерах, унітарнай па складу, населенай людзьмі большасцю адной нацыянальнасці з'яўляецца не прэзідэнтская, а праламентская рэспубліка, аб чым я ўжо не аднойчы гаварыў. Гэтану вучыць вопыт большасці еўрапейскіх краін. У сувязі са сказаным давайце ўспомнім, што ў праграме Камуністаў Беларусі запісана ў якасці патрабавання - ідэя народаўладання. І супраць увядзення інстытута прэзідэнтства выступалі не толькі камуністы, але і партыя БНФ, аграры і некаторыя іншыя палітычныя сілы.

Каб не было бяды, трэба спадзявацца не на моцнага і сумленнага кіраўніка, а на сістэму законаў, дэмакратычны механізм іх рэалізацыі і перш за ўсё на Канстытуцыю, згодна якой несудленны кіраўнік не мог бы трымацца ва ўладдзе. Магу сёння сказаць, што я, як і многія мае калегі, такую структуру кіраўніцтва дзяржавай прыблізна ўяўляем, сваімі думкамі мы дзяліліся з вядомымі юрыстамі, якія згодны з гэтым. На мой погляд, трэба, каб прэзідэнт абіраўся Вярхоўным Саветам і валодаў больш прадстаўнічымі функцыямі. Вярхоўны Савет - гэта, як вядома, заканадаўчы орган, а Савет міністраў - павінен валодаць у поўных памерах зыканаўчай уладай. Трэба каб быў Вярхоўны суд, які глядзеў бы і за выкананнем Канстытуцыі. Чатыры вышэйшыя асобы: прэзідэнт, старшыня Вярхоўнага Савета, старшыня Савета Міністраў і Старшыня Вярхоўнага Суда павінны быць роўнымі па палажэнню ў дзяржаве і незалежнымі адзін ад другога. Больш таго, трэба, каб ніхто з іх адзін не мог прыняць ніякага закона, ці нават указа, у тым ліку і па ўзнагародзе людзей, прысваенню вайсковых званняў і гэтак далей, а тым больш па прызначэнню людзей на дзяржаўныя пасады.

Вось у гэтым напрамку і трэба будзе ўдасканальваць Канстытуцыю 1994 года. Але ж пакуль што трэба ўсё зрабіць для таго, каб яна пачала дзейнічаць без усякага засмечання, што ёй надалі ў той час так званага лістападаўскага рэферэндуму.

Няхай жыве і дзейнічае на карысць народа Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 1994 года!

Няхай жыве і квітнее суверэнная дэмакратычная наша родная Беларусь!

С.Г. Шарэцкі, Старшыня Вярхоўнага Савета
Рэспублікі Беларусь XIII склікання

Паважаныя грамадзяне Рэспублікі Беларусь!
Дарагія сябры, калегі!

Мы сабраліся разам, каб адзначыць трэція ўгодкі з дня прыняцця першай Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. І на самой справе, не толькі тады ў 1994 годзе, але і сёння для сумленных людзей - гэта вялікае свята!

Прышлі на гэта ўрачыстае пасяджэнне людзі, для якіх галоўнымі прыярытэтамі ў жыцці з'яўляюцца: пабудова прававой дэмакратычнай дзяржавы, абарона палітычных і грамадзянскіх правоў жыхароў Беларусі. І хоць у гэтай зале нас не вельмі шмат, але гэта не таму, што нас навогуль малг, а таму, што сотні і сотні тысяч людзей не маглі быць папярэдзаны аб правядзенні ўрачыстасцяў, ды не змаглі пераадоліць супярэчэнні афіцыйных улад, захапіўшых сродкі масавай інфармацыі, тэлебачанне, радыё і іншыя.

Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 1994 года з'яўляецца першай Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь як суверэннай і незалежнай дзяржавы.

Праект Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь распрацоўваўся дэталёва і даволі доўга - тры з паловай гады. Для распрацоўкі праекта Канстытуцыі Вярхоўны Савет БССР XII склікання прыступіў пасля прыняцця Дэкларацыі Вярхоўнага Савета БССР. Аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі ад 12 ліпеня 1990 года, Вярхоўным Саветам XII склікання была створана камісія па выпрацоўцы Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь на чале са старшынёй Вярхоўнага Савета Мікалаем Іванавічам Дземенцею, потым гэтую камісію ўзначальваў новы старшыня Вярхоўнага Савета Станіслаў Станіслававіч Шушкевіч, а ў апошні час, са студзеня 1994 года - я. Хачу выказаць словы глыбокай удзячнасці Мікалаю Іванавічу Дземенцею і асабіста Станіславу Станіслававічу Шушкевічу за іх вялікі ўклад у распрацоўку праекта Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. У склад камісіі ўваходзілі дэпутаты Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь XII склікання ў тым ліку былы дэпутат Вярхоўнага Савета, Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь, Аляксандр Рыгоравіч Лукашэнка.

Акрамя таго былі створаны дзве групы распрацоўшчыкаў з ліку знакамітых вучоных, юрыстаў, эканамістаў, філосафаў, палітолагаў Рэспублікі Беларусь. Першую групу распрацоўшчыкаў узначаліў былы намеснік старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, юрыст па адукацыі Васіль Іванавіч Шаладонаў, другую, альтэрнатыўную групу распрацоўшчыкаў - кандыдат юрыдычных навук Віктар Іосіфавіч Ганчар.

Абедзве групы распрацоўшчыкаў працавалі па асобку, пакуль кожная з іх не склала зной праект канстытуцыі. Пасля гэтага два распрацаваныя праекты былі аб'яднаны ў адзін, а таксама аб'ядналіся і групы распрацоўшчыкаў. Аснова была зроблена і праз некаторы час праект Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь быў надрукаваны ў рэспубліканскіх газетах, а таксама былі закліканы ўсе грамадзяне Рэспублікі Беларусь прыняць удзел у дапрацоўцы праекта Канстытуцыі.

Трэба адзначыць, што людзі без усякага прымусу, без усеагульнага беларускага сходу адгукнуліся вельмі актыўна і за пэўны час камісія Вярхоўнага Савета па распрацоўцы праекта Канстытуцыі атрымала больш за паўтары тысячы пісем з заўвагамі і прапановамі грамадзян да праекта новай Канстытуцыі. Нават былі прапанаваны і зусім новыя праекты Канстытуцыі. Усе гэтыя прапановы дэталёва вывучаліся і большая частка з іх, у той ці іншай ступені былі прыняты Вярхоўным Саветам. Навогуль праекты Канстытуцыі з

змяненнямі і дапаўненнямі друкаваліся ў рэспубліканскіх газетах тры разы. Кожны артыкул Канстытуцыі, кожная яе частка абмяркоўваліся на пасяджэнні камісіі, а потым разглядаліся Вярхоўным Саветам і прымаліся канстытуцыйнай большасцю 2/3 дэпутатаў. Таму і сам працэс прыняцця Канстытуцыі заняў амаль што цэлы год. Акрамя таго праект Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь праходзіў юрыдычную экспертызу ў шэрагу буйнейшых краін свету. Акрамя таго па праекту Канстытуцыі праводзілі кансультацыі з замежнымі юрыстамі, філосафамі, сацыёлагамі, парламентамі Польшчы, ЗША і ўсюды атрымалі станоўчыя водгукі.

15 сакавіка 1994 года Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь XII склікання прыняў цалкам Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь і даручыў мне, як старшыні Вярхоўнага Савета, падпісаць яе, што я і выканаў з вялікім задавальненнем. Докладаючы Вам, паважаныя ўдзельнікі ўрачыстага сходу, падрабязнасці пры распрацоўцы і прыняцці Канстытуцыі я хачу звярнуць Вашу ўвагу на тое, што Канстытуцыя распрацоўвалася і прымалася дэмакратычным адкрытым шляхам у строгай адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь, без усякіх утойванняў, сакрэтаў і падману. Кожны грамадзянін Рэспублікі Беларусь меў рэальную магчымасць прымаць удзел у гэтай працы.

Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 15 сакавіка 1994 года, у першыню ў гісторыі Беларусі, заканадаўча замацавала суверэнітэт і незалежнасць нашай краіны ідэі прававой дэмакратычнай, сацыяльнай дзяржавы, дакладна падзяліла дзяржаўную ўладу на заканадаўчую, выканаўчую і судовую, абвясціўшы кожную з іх самастойнай і абавязваючы ўсе тры галіны ўлады ўзаемадзейнічаць паміж сабой, стрымліваць і ўраўнаважыць адзін аднаго. У адрозненне ад былых канстытуцый, якія раней дзейнічалі на тэрыторыі нашай краіны - Канстытуцыя Рэспубліка Беларусь вылучыла і яе інтарэсы, а чалавека, бо не дзяржава стварае чалавека, чалавек стварае дзяржаву. Без чалавека няма і не можа быць дзяржавы.

Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь складаецца з 8 раздзелаў, з якіх трэці, чацвёрты і шосты ў сваю чаргу падзелены яшчэ на восем глаў. Завяршаецца Канстытуцыя Законам Рэспублікі Беларусь аб парадку ўступлення ў сілу Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. У першым раздзеле замацоўваюцца асновы канстытуцыйнага ладу. Звяржаецца, што Рэспубліка Беларусь - унітарная дэмакратычная сацыяльная прававая дзяржава, што адзінай крыніцай дзяржаўнай улады ў Рэспубліцы Беларусь з'яўляецца народ, прынцып раўнапраўнага падзелу ўлад, вярхаўства закона, прыярытэт агульнапрызнаных прынцыпаў міжнароднага права і забяспечвае адпаведнасць ім заканадаўства. У другім раздзеле - Асоба, Грамадства, Дзяржава дастаткова поўна і дакладна вызначаны палітычныя, эканамічныя сацыяльныя і грамадзянскія правы чалавека, а таксама яго абавязкі і абавязкі дзяржавы. Адзначна, што забяспечэнне правоў і свабод грамадзян Рэспублікі Беларусь з'яўляецца найвышэйшай мэтай дзяржавы (арт. 21), падкрэсліваецца роўнасць усіх перад законам. Гарантуецца права на жыццё, свабоду, недатыкальнасць і годнасць асобы на прызумпцыю невінаватасці, абарону ад незаконнага ўмяшання ў асабістае жыццё, недатыкальнасць жылля і іншых законных уладанняў грамадзян. Кожнаму гарантуецца свабода поглядаў, перакананняў і іх свабоднае выказанне (33), права на атрыманне, захоўванне і распаўсюджванне поўнай, дакладнай і своечасовай інфармацыі аб дзейнасці дзяржаўных органаў, грамадскіх аб'яднанняў, аб палітычным, эканамічным і міжнародным жыцці, стане навакольнага асяроддзя (а. 34). Гарантуецца свабода сходаў, мітынгаў, вулічных шэсцяў, дэманстрацый і пікетавання (а. 35), свабода аб'яднанняў, права свабодна выбраць і быць выбранымі ў дзяр

здароў'я, сацыяльнае забяспечэнне на жыллё, адукацыю, на нацыянальную прыналежнасць, на ўдзел у культурным жыцці.

Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь не толькі гарантуе правы, але і прадугледжвае і абавязкі. У арт. 52 запісана: "кожны, хто знаходзіцца на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, абавязаны выконваць яе Канстытуцыю, законы і паважаць нацыянальныя традыцыі".

Але ж прадэклаваць правы і абавязкі ў Канстытуцыі - гэта адна справа, а дабіцца іх выканання - зусім іншая, асабіста калі сам кіраўнік дзяржавы, прэзідэнт Рэспублікі Беларусь не выконвае патрабаванняў Канстытуцыі, законаў Рэспублікі Беларусь і прымушае да гэтага падначальных. На вялікі жаль непавага да Канстытуцыі ў нашай краіне з'ява не новая. І раней, яшчэ да 1991 года патрабаванняў Канстытуцыі не выконваліся кіраўніцтвам дзяржавы, але хоць рабіўся выгляд, што Канстытуцыя паважаецца і што яна з'яўляецца асноўным законам у краіне. На самой справе Канстытуцыя існавала сама па сабе, а правы і абавязкі грамадзян і дзяржавы рэгуляваліся іншымі падзаконнымі актамі, асабіста сумеснымі пастановамі.

Тое што робіцца сёння ў нашай рэспубліцы, цяжка не толькі неяк асэнсаваць, зразумець, але і ўявіць, што такое стала магчымым сярод нармальных людзей. Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь у адпаведнасці з арт. 99 Канстытуцыі прынародна прынес прысягу наступнага зместу: "Заступаючы на пасаду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, урачыста клянусь служыць народу Рэспублікі Беларусь, выконваць Канстытуцыю і законы Рэспублікі Беларусь, дабрасумленна выконваць ускладзеныя на мяне высокія абавязкі". Пасля гэтага ў сваім выступленні адзначыў, што Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь надзяліла прэзідэнта вялікімі правамі, нават большымі чым царскія. Але ўжо праз даволі кароткі час прэзідэнт аб'явіў вайну Канстытуцыі, законам Рэспублікі Беларусь і ўсім іх прыхільнікам. Яго прыдворныя юрысты вылучылі, нічым неабгрунтаваны тэзіс, аб якабы маючым месца, канстытуцыйным крызісе ў Рэспубліцы Беларусь. І пачалася апрацоўка электарата ўсімі сродкамі масавай інфармацыі ў гэтым накірунку. Закончылася гэтая вайна незаконным лістападаўскім рэферэндумам і незаконнай новай прэзідэнтскай канстытуцыяй 1996 года, і ўжо не штучным, прыдуманым прыдворнымі юрыстамі канстытуцыйным крызісам, а сапраўдным з усімі выцякаючымі з гэтага падзеямі і вынікамі. Лістападаўскі рэферэндум завёў у тупік канстытуцыйнае і дзяржаўнае будаўніцтва краіны, вывёў рэспубліку не толькі з еўрапейскага, але і з сусветнага супольніцтва. Ні адно з сямі пытанняў лістападаўскага рэферэндума не можа быць прызнана лігітымным, г.з. законным, што азначае сапраўдны канстытуцыйны крызіс, які стварыў сам прэзідэнт і яго бліжэйшае акружэнне. Як кажуць, чаго хацелі, тое і атрымалі. Пры ўсіх прывілеях і высокай адносна заробатнай плаце прыдворныя юрысты нічога іншага не змаглі прыдумаць, як пайсці на парушэнне законаў і канстытуцыі. І зараз краіна стаіць перад новымі выбарамі не толькі дэпутатаў Вярхоўнага Савета, але і Прэзідэнта.

Сёння іожна спрачацца аб дасканаласці Канстытуцыі 1994 года і гэта будзе справядліва, таму што дасканалых Законаў і нават Канстытуцый не бывае. Жыццё ўносіць у іх свае змены.

З улікам складу Вярхоўнага Савета XII склікання, палітычных поглядаў і палітычных платформ, парламентскіх фракцый і груп, нам не ўдалося вырашыць у канстытуцыйным парадку некалькі важных пытанняў. Не ўдалося стварыць прафесійны парламент, і гэтым неадкладна скарысталіся прэзідэнт і яго адміністрацыя, аказаўшы вялізарны націск на дэпутатаў Вярхоўнага Савета, і раскалоўшы яго. Не ўдалося спалучыць пасаду прэзідэнта з пасадай прэм'ер-міністра і засяродзіць увагу прэзідэнта на вырашэнні эканамічных

пытанняў. Адсутнасць магчымасці спалучэння пасады Прэзідэнта і прэм'ер міністра не дазволіла ў сваю чаргу надаць неабходныя правы ў поўным памеры Кабінету Міністраў, што зрабіла яго бязвольным і бяспраўным дадаткам да прэзідэнта. Мабыць таму, зразумела незаконна, прэзідэнт стварыў другі неафіцыйны ўрад, у выглядзе кіраўніцтва справамі прэзідэнта на чале з І.І. Ціцянковым. Не распаўсюдзілі вышэйшы нагляд генеральнага пракурора за дакладным і аднастойным выкананнем законаў Кабінетам Міністраў, Вярхоўным Саветам і Прэзідэнтам. Пакуль што Кабінет Міністраў, Вярхоўны Савет, прэзідэнт, яго адміністрацыя, кіраўніцтва справамі і іншыя органы, створаныя пры прэзідэнце не падкантрольныя пракуратуры па выкананню законаў Рэспублікі Беларусь. Не здавальняе мяне і тое, што ў арт. 142 Канстытуцыі прадугледжана стварэнне пазабюджэтных фондаў, што стварае магчымасць для розных злоўжыванняў на самым высокім узроўні дзяржаўнага кіраўніцтва. Шэраг і іншых змяненняў можна было б унесці ў Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь 1994 г. і ўсё гэта можна было б зрабіць нармальным шляхам, а негвалтоўна. Але ні адно з узнятых мною пытанняў не знайшло свайго рашэння ў праекце дапаўненняў і змяненняў у канстытуцыю Рэспублікі Беларусь унесаных прэзідэнтам. Хаця не толькі я, але і шэраг іншых юрыстаў адкрыта выказвалі такія прапановы. Як бачыце справа не ў тым, што трэба ўнесці змяненні ў канстытуцыю, каб удасканаліць яе, а ў тым, што трэба замяніць усю Канстытуцыю, таму што яна не дазваляе ўстанаўленню таталітарызма і дыктатуры. Іншага тлумачэння ўсім палітычным спектаклям, якія адбываліся ў апошні час і зараз адбываюцца ў нашай краіне няма. У арт. 83 ужо новай прэзідэнтскай канстытуцыі запісана, што прэзідэнт заступае на пасаду пасля прынясення прысягі наступнага зместу: "Заступаючы на пасаду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь урачыста клянуся верна служыць народу Рэспублікі Беларусь, паважаць і ахоўваць права і свабоды чалавека і грамадзяніна, выконваць і абараняць Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь, свята і дабрасумленна выконваць ускладзеныя на мяне высокія абавязкі". Пра выкананне законаў ужо нічога не сказана. Але ж і пры гэтых умовах, прэзідэнт спяшаецца праводзіць інагурацыю ды прымаць сваю прысягу. А новы тэрмін пяцігадовага абрання прэзідэнта ўжо адлічваецца. Прыкладаў такіх недарэчнасцяў можна было б прывесці вельмі шмат. Але мы, удзельнікі ўрачыстага сходу, і тыя, хто падтрымлівае нас, павінны цвёрда сказаць сабе і іншым людзям, мы не прызнаем легітымнымі вынікі рэферэндуму, праведзенага ў лістападзе 1996 года. Ні па адным з сямі пытанняў мы прызналі Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь 1994 года і заклікаем усіх грамадзян падтрымаць нас у гэтым законным і справядлівым руху.

Дэпутат Вярхоўнага Савета
Рэспублікі Беларусь
М. Грыб

Ўдзельнікаў урачыстага сходу прысвечанага дню Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 года

15 сакавіка 1997 года споўнілася тры гады з дня прыняцця Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, якая адкрыла новы этап у беларускай дзяржаўнасці, стварыла рэальныя ўмовы для ўвахода Беларусі не толькі ў Еўрапейскую, але і ў сусветную сям'ю народаў. Канстытуцыя зацвердзіла добра сбалансаваную сістэму дзяржаўных галін улады, заканадаўчай, выканаўчай і судовай, прадугледзела адпаведны гарантыйны механізм, забяспечваючы верхавенства Канстытуцыі і законаў Рэспублікі Беларусь, правоў і свабод грамадзян.

Але з 9-га па 24 лістапада 1996 года ўключна пад выглядам рэспубліканскага рэфэрэндума, у Беларусі адбыўся дзяржаўны пераварот. Арганізатарам і кіраўніком дзяржаўнага перавароту выступіў сам прэзідэнт А.Р. Лукашэнка, які здрадзіў прысязе, пайшоў на грубыя парушэнні Канстытуцыі 1994 года і законаў Рэспублікі Беларусь, на прамую фальсіфікацыю вынікаў галасавання, чым абмануў усё грамадства і кожнага выбаршчыка асобіста. Дэмакратычная грамадскасць Беларусі, усе сумленныя людзі, сусветная грамадскасць, акрамя кіраўнікоў Расійскай Федэрацыі, не прызнаюць відавочнага для ўсіх людзей нелегітымнага характару рэфэрэндума. Ні адно з сямі пытанняў лістападаўскага рэфэрэндума ў Беларусі не з'яўляецца легітымным, у тым ліку і пытанне аб унясенні так званых змяненняў і дапаўненняў у Канстытуцыю 1994 года. Але ж прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А.Р. Лукашэнка з зайздрыснай настойлівасцю прымуова ўкаранне ў жыццё сваю новую незаконную Канстытуцыю.

Незаконна паралізаваў працу Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь 13 склікання, для бачнасці дэмакратыі стварыў Нацыянальны сход! Палату прадстаўнікоў, у якую сам прызначыў дэпутатаў і Савет Рэспублікі.

Незаконна ўзгадняліся, прызначыліся, ды зацвярджаліся кіраўнікі вышэйшых дзяржаўных устаноў, Вярхоўнага, Вышэйшага гаспадарчага суду, старшыня і судзі Канстытуцыйнага суда. Падвойны тэрмін свайго прэзідэнства на два з паловай гады. Прэзідэнт А.Р. Лукашэнка выдаў ужо пяць незаконных дэкрэтаў, па якіх грамадзяне Рэспублікі Беларусь прыцягваюцца да адміністрацыйнай і крымінальнай адказнасці.

Значна павялічыліся напады і крымінальныя злачынствы з прымяненнем зброі супраць дэпутатаў Вярхоўнага Савета, незалежных журналістаў, кіраўнікоў палітычных партый і членаў іх сем'яў. І ніхто не прыцягнуты да адказнасці за гэтыя злачынствы.

Праз дзяржаўныя СМІ ідзе дэтальна спланаваная траўля і шэльмаванне апазіцыйных прэзідэнту сіл.

Рэспубліка Беларусь, з непасрэднай падтрымкай кіраўніцтва Расійскай Федэрацыі ўсё глыбей акунаецца ў змрок, самаізаляцыю, набліжаецца да страты сваёй незалежнасці і суверэнітэта, распаду дзяржавы і знішчэнню беларусаў як нацыі.

Зыходзячы з рэальнай ацэнкі склаўшэйся ў Рэспубліцы Беларусь сітуацыі і міжнародных прававых нормаў, мы ўдзельнікі ўрачыстага сходу заяўляем, што: не прызнаем канстытуцыйнымі ўсе дзяржаўныя фарміраванні, прызначэнні дзяржаўных кіраўнікоў, створаных ці прызначаных па прэзідэнтскай канстытуцыі 1996 года, дэкрэты і ўказы неадпавядаючыя Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 года.

Мы прызнаем толькі законную Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь 1994 года і заклікаем да гэтага ўсіх сумленных людзей Рэспублікі Беларусь, Расійскай Федэрацыі і ўсяго свету.

Мы заклікаем работнікаў органаў унутраных спраў, КДБ, пракуратуры, судаў - кіравацца ў сваёй дзейнасці толькі законамі Рэспублікі Беларусь, адпавядаючых Канстытуцыі 1994 года, мы папярэджваем кіраўнікоў МУЗ, КДБ, пракуратуры, судаў Рэспублікі Беларусь, што парушэнне Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 года, выкананне незаконных дэкрэтаў, указаў ды распаўсюджанняў, пацягне за сабой адпаведную адказнасць для кожнага.

Мы прапануем прэзідэнту Рэспублікі Беларусь А.Р. Лукашэнку адмяніць Указы, Дэкрэты, распараджэнні неадпавядаючыя Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, даць магчымасць узнавіць работу Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь 13 склікання, а таксама Канстытуцыйнага Суда і Цэнтральнай выбарчай камісіі стварыць разам з Вярхоўным Саветам канстытуцыйную камісію для распрацоўкі змяненняў і дапаўненняў у Канстытуцыю 1994 года, калі ў гэтым ёсць патрэба. І толькі пася гэтага прыняць новы выбарчы закон, які б дазволіў абраць поўны склад ВС і абмяркаваць магчымасць правядзення датэрміновых выбараў прэзідэнта і ўсіх прадстаўнічых органаў улады пад міжнародным наглядам.

Мы звяртаемся да ўсіх грамадзян Рэспублікі Беларусь і просім усё зрабіць для таго, каб наша дзяржава сапраўды стала дэмакратычнай сацыяльна прававой, як таго патрабуе Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь.